

הנר והקרבן

דרשה לשבת חנוכה

החיים והמוות

הרמב"ן בפירושו לתורה' משווה בין נרות חנוכה לנרות מנורת המקדש. לעומת זה, יש המנגידים בין המנורה הדולקת רק בזמן שהמקדש על מכונו לבין נרות חנוכה, שהם בבחינת הנרות שאנו מדליקים בימות הגלות. בעקבות כך, ארצה להתחקות מעט אחר המשמעויות השונות של הדלקת הנר – נר המנורה, נר חנוכה וגם, לכבודה של שבת חנוכה, נר השבת – והקדושה של הדלקה זו. הרי אנו אומרים בזמן הדלקת הנרות: 'הנרות הללו קודש הם'. מהו הקדוש שבנר, האור או אולי דווקא תהליך הבערה שלו, ההתכלות שלו?

הדלקת נרות המנורה היא אחת מעבודות הכוהן במקדש – 'דָּבַר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶמְרָתְךָ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּנֹרָה יְאִירוּ שְׁבַעַת הַנֵּרוֹת' (במדבר ח', ב). טיבה של עבודה זו יתברר מתוך הנגדתה למלאכה אחרת – מלאכת הקרבת הקרבן: הקרבן משיב את ה'דבר', האובייקט-בהמה, אל האין תוך כדי חורבנו וכיליונו. הדבר בא לידי ביטוי יותר מכול בקרבן עולה העולה כולו על המזבח: 'וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ עֲלֶיהָ הוּא אִשָּׁה רִיחַ נִיחַח לָהּ' (ויקרא א', ג). אך יש לדייק: 'עקרון הקורבנות הוא הרס, אך חרף העובדה שהוא

* נערך מקובץ שנכתב בשנת תשס"ד, העוסק ביחס שבין נרות המנורה, החנוכייה והשבת. עובה בעזרת טיוטות העוסקות בהגותו של ז'ורז' בטאיי.
1 במדבר ח', ב.

מגיע לעתים להחרבה גמורה (כמו בקורבן העולה), ההרס שמבקשת ההקרבה לחולל אינו האיון. את הדבר – את הדבר בלבד – ההקרבה מבקשת להרוס בקורבן.² כלומר, ההקרבה איננה אלא החזרת החפציות (הדבר-אובייקט) לאינטימיות של הוויה, למצב שבו הכול שרוי בהכול כמו 'מים בתוך מים'.³ על כן הקרבן איננו בבחינת חיסול והעדר אלא בבחינת 'חזרה לאין', שיבה מן היש, מן העולם המאופיין בהבחנות פונקציונליות או אינסטרומנטליות הקורעות את הדברים מהאינטימיות העמוקה של העולם האלוקי, שאינה יודעת חשבון.⁴ מחד גיסא ניתן לומר שהמוות של הקרבן הנו מושג גבול; הוא המוות מבחינת החיים; הוא ההתקרבות לסוף ולהתבחנות של עולם הדברים. מושג הגבול מעניק לדבר את עצמו, קרי, את הווייתו, שהרי הגבול נדרש לשם הקיום של ההוויה. מאידך גיסא, המוות מעניק למציאות את אחדותה עם עצמה; את התפרקות הדברים המתבחנים. המציאות משתחררת מהדבריות ועולה אל האין ומתכללת בעצמה.

מבחינת החי, הקרבן מסתיים באכזבה, היות שהוא מביא לחידלון ולאיפוס. משום שלא ניתן 'להרוס את בעל החיים כדבר מבלי לשלול את המציאות האובייקטיבית שלו... לא ניתן להרוס את הערכים המבססים את המציאות ובה בעת לקבל את גבולותיהם'.⁵ הווי אומה, ברגע שהמוות מתממש הרי שבעל החיים איננו קיים עוד מבחינת החיים – 'עולם הדברים' – ובשל כך הקרבן הופך להיות הוויה של ריקנות.

הכיליון הנחרץ של הקרבן מנכיח את אחת ההתנסויות הדתיות הבראשיתיות: שלילה ואיון ערכו של העולם. הדתיות במהותה טומנת

2 ז' בטאיי, תיאוריה של הדת, תל אביב תשס"ח, עמ' 39.

3 שם, עמ' 21.

4 ראו: שם, עמ' 40.

5 שם.

בחובה חוויה של הרס – 'היא הורסת או מבטלת כל מציאות אחרת זולת מציאות הבורא, ומונעת כל אפשרות של תפיסת הבורא ומגע עימו'.⁷ תפיסות חסידיות בדבר ביטול היש, כגון ההתבוננות החב"דית בדבר 'כולא קמיה כלא חשיב', לוקחות חלק, בסופו של חשבון, באיון העולם.⁸ ניתן לראות 'תיעוד' של חוויית ההרס בחסידות מתוך התבוננות במקום הנרחב שתופסים בתורות החסידיות הכיסופים וכלות הנפש, המושווים לקרבן השורף את ההנאות והתענוגים של העולם הזה. הקרבן בחסידות הנו בחינת העלאת מ"ן (מים נוקבין).⁹ כלומר תנועה של אהבה שבמרכזה השחרור מה'דברים' וחזרה למצב פנתיאיסטי של פשטות ואחדות עם ההוויה.¹⁰ את הספיריטואליזציה שלה מקבלת המציאות מן המוות – או מבחינות שלו, כגון מסירות הנפש בעת השינה או בעת נפילת אפיים בתפילה¹¹ – המפרק את המפרידים שביש. דבר זה מביא אומנם לשחרור מחוקיותו של היש, אך כאמור הוא כרוך באכזבה ובעגמת נפש, היות שהמוות וההרס של עולם היש אינם נתפסים כשחרור מצדו של היש, אלא רק מצדו של האין האינטימי, והרי האדם רק 'בשעת מיתתו רואה'.¹²

6 ראו: א' שגיא, אתגר השיבה אל המסורת, ירושלים-רמת גן תשס"ג, עמ' 92.

7 א' גולדמן, מובא בתוך: אתגר השיבה אל המסורת, שם.

8 תודעה זו נעוצה עמוק בתפקודו של ההיגד הדתי שלאמתו הוא חסר משמעות בהקשר של המוחלט האלוקי, האינטימיות האלוקית.

9 ראו למשל: רש"ז מלאדי, תניא, אגרת הקודש, כח.

10 ממצב זה צומחת האמונה.

11 ראו: 'שינה אחד משישים למיתה' (ברכות נו ע"ב); על נפילת הפנים של משה ואהרן מול עדת קרח: "ויפלו על פניהם ויאמרו א-ל אלקי הרוחת לכל בשר" (במדבר טז) – תא חזי [=בא וראה], משה ואהרן מסרו גרמייהו [=עצמם] למיתה... אילנא דמותא [=אילן המוות] הוא, ובכל אתר נפילת אנפין להווא אתר הווי' (ספר הזוהר, ג, קעו ע"ב). השינה ונפילת אפיים הם סוג של התאבדות וחזרה למצב של פשיטות ואחדות. לכן, לא פלא שבתורה לה בליקוטי מוהר"ן קמא, רבי נחמן קובע כי השינה היא אחת הדרכים להשיב את ההוויה 'לאחר דאיתנטילת מתמן [=למקום שניטלה ממנו]'.¹²

12 ר"צ הכהן מלובלין, צדקת הצדיק, קכו. על פי פרקי דרבי אליעזר, פרק לא.

אם כן, הקרבן במקדש מהדהד את הדרישה למסירות נפש 'בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ' (דברים ו', ה). 'בכל נפשך - אפילו הוא נוטל את נפשך'.¹³ 'בכל מאודך' - 'בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב: "והנה טוב מאד" (בראשית א), והנה טוב מות'.¹⁴ על האדם למסור את עולמו למיתה בכדי להיפתח אל המוחלט האלוקי, היות שרק בכיליון החיים קיימת האפשרות למגע עם האינסופי.

בניגוד לכך, הרי הדלקת נר המנורה מתפקדת אחרת, היא מביאה לחיות ולהארה. אמנם נכון, גם הנר מכלה את עצמו, אך זו תנועה של 'תוך כדי חיים', כיליון שהוא עצמו התנועה של החיים - 'נשמה שנתתי בכם קרויה נר'.¹⁵ הכיליון נוכח גם כאן, השמן והפתילה מכלים את עצמם בבערתם, אך התנועה איננה של חיסול, אלא של הבערה, הדלקה והארה הנותנת חיים. השמן הדומם והפתילה הופכים לאנרגיה ותנועה, לאור. כמו האדם המכלה את משאבי האנרגיה שבו ומחבר את יסודותיו הגופניים והרוחניים הפרודים תוך כדי תנועת חייו, כך השמן והפתילה מתאחדים ומאירים ומקבלים חיים בהדלקתם. מבחינה זו הנר הדולק הנו שיקוף של תנועת החיים, של פעולת הנשמה.¹⁶ הדלקת הנר איננה מנכיחה אפוא מסירות נפש, אלא את העוצמה של ארוס החיים.¹⁶

אם כן, תפקידו של הכוהן הגדול בהדלקת הנר שונה מאשר בהקריבו את הקרבן; במנורה תפקידו להאיר את הנשמות, להדליקן, להביא אליהן את התשוקה והארוס של הקיום.¹⁷ בקרבן תפקידו להביא את האדם למסירות ולכיליון הנפש; לוותר על סופיות קיומו באמצעות התגברותו על עצמו. זהו ארוס מסוג אחר שבו 'עֵזָה כְּמוֹת אֶהְבֶּה קִשָּׁה כְּשֹׂאֵל קִנְיָה רִשְׁפִּיהָ רִשְׁפִּיהָ אִשׁ שְׁלֵהֲבִתֶיהָ' (שיר השירים ח', ו).

13 ספרי, ואתחנן, פסקה ז.

14 בראשית רבה, פרשה ט, ה.

15 שבת לב ע"א.

16 ארוס החיים הנו השילוב של הארוס והתנטוס, וככזה קיים בו ממד של מוות. ואולם, נוכחות זו של המוות מופיעה כחלק מתנועת החיים עצמה ולא ככיליון הנחרץ של הקרבן. אם ישנו מוות, הרי שהוא רק חלק מן החיים ומשמש להם כרקע - יתרון האור מן החושך. [י"מ]

שתי קדושות

ככלל, הקרבת הקרבן והדלקת הנר מציבות לפנינו שני סוגים שונים של תודעת קדושה: הנומינוזי והעונג. זהו הד למחלוקת המצויה בתנ"ך, שבו פעמים שהקדושה מופיעה בהקשר של הנשגב,¹⁷ הנורא והאינס וואף ההרסני הדורש את הקרבן, ופעמים – בהקשר של הטוב המאיר, המדושן והמענג.

הקודש מעורר את האימה והוא מביא עמו את ההרסני. בשפתם של לוינס ודרידה הרי שהקדושה כאן הנה היצג של ה'אחר' והופעת ה'פער' וה'הבדל' שאינם ניתנים לגישור. 'כָּל הַנִּגְעַ בְּהָר מוֹת יוֹמֵת. לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוּל יִסְקַל אוֹ יָרֵה יִירֶה אִם בְּהִמָּה אִם אִישׁ לֹא יִחִיָּה' (שמות י"ט, יב-יג); 'וְלֹא יָבֹאוּ לְרֵאוֹת כְּבִלְעַ אֶת הַקֹּדֶשׁ וּמָתוּ' (במדבר ד', כ). ואולם, כאמור, הקדושה מופיעה גם כטוב המענג הגולש על גדותיו: 'לָכֵן אָכְלוּ מִשְׁמָנִים וּשְׁתוּ מִמִּתְקִים וּשְׁלַחוּ מִנּוֹת לְאִין נֶכֶן לוֹ כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם לְאֲדֹנָיו וְאֵל תִּעְצְבוּ כִּי חֲדוֹת ה' הִיא מְעַזְכֶם' (נחמיה ח', י). היום הקדוש מתקדש בקריאתו 'עֲנֵג לְקָדוֹשׁ ה' מְכַבֵּד' (ישעיהו נ"ח, יג), ובהתענגות על ה' באכילת משמנים ושתיית ממתקים – 'אֲזוּ תִתְעַנֵּג עַל ה' וְהִרְכַּבְתִּיהָ עַל בְּמַתֵּי אֶרֶץ וְהֶאֱכַלְתִּיהָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיהָ כִּי פִי ה' דִּבֶּר' (שם יד). הסמל של העונג הוא השמן – 'דִּשְׁנַת בִּשְׁמֵן רֵאשֵׁי כּוֹסֵי רוּיָה. אֶךְ טוֹב וְחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיֵּי' (תהלים כ"ג, ה). זהו אותו השמן הנושא בתנ"ך גוון ארוטי – 'לְרִיחַ שְׁמֵנֶיהָ טוֹבִים שְׁמֵן תּוֹרֵק שְׁמֵהָ עַל פֶּן עֲלָמוֹת אֶהְבֹּהָ' (שיר השירים א', ג), ושמן זה הוא קדוש – 'וְעִשִׂיתְּ אֹתוֹ שְׁמֵן מְשַׁחַת קֹדֶשׁ רִקַּח מִרְקַחַת מְעֵשָׂה רִקַּח שְׁמֵן מְשַׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה' (שמות ל', כה). פן זה של הקדושה בא לידי ביטוי ביום השבת – שבו דולקים נרות השבת – במאכלי השבת, השמנים בדרך כלל,¹⁸ כמאמר הפייטן: 'לְהִתְעַנֵּג בְּתַעֲנוּגִים / בְּרַבּוּרִים וּשְׁלִיוֹ וְדָגִים';¹⁸ בשינה

17 ראו: ר' אוטו, הקדושה: על הלא-רציונלי באידיאות הא-ל ויחסו לרציונלי, ירושלים תשנ"ט.

18 מתוך פיוט 'מה ידידות' שמושר בקהילות אשכנז בליל שבת.

של שבת, שהיא תענוג; ובמצוות עונה של תלמידי חכמים שהיא בלילי שבת דווקא.¹⁹ כל אלו מתנקזים אל הנר – השמן והפתילה. הנר השבתי כאור ביתי, דק וזך איננו מטיל על האדם אחרות מסנוורת, גם לא אימה. הוא גם איננו חלק מן הקולות והברקים של מעמד הר סיני, שבו כל הנוגע בקצהו של ההר מות יומת.²⁰ הנר מאיר את סביבתו, את הבית. הקדושה כאן היא ביתית, האור שייך לבית והוא בשביל הבית, כמו הסעודה הטובה, הרוויה בטוב ובחסד עבור הסועדים; טוב וחסד המחבר את הסועדים זה לזה.

לא ייפלא אפוא כי קדושת השבת אחודה בהכנסת האורחים השבתית, עד כדי כך שרבי נחמן מברסלב קובע כי 'הכנסת אורחים כהכנסת שבת'.²¹ העונג השבתי בא לידי ביטוי בשלום שבין הגוף לנשמה. הנשמה היתרה של השבת, שהיא כפי שמפרש רש"י 'נשמה יתירה – שמרחיבים דעתו לאכילה ושתיה',²² מביאה אל ההשלמה שבין היסודות הסותרים, השלמה המקבילה לתנועת החיים המחברת את הגוף אל הרוח, את השמן אל הפתילה. נר שבת הנו הנר של שלום הבית: 'מאי "ותזנח משלום נפשי" (איכה ג)? אמר רבי אבהו זו הדלקת נר בשבת'.²³ זהו הנר של הסיפוק והמלאות של הבית, ומתוך עמדה זו תבוא גם הכנסת האורחים השבתית – לאדם יש ממד ביתי של 'אצל עצמו', ואל הממד הזה הוא מכניס כעת את אורחיו. ישנה השלמה בין היסודות הסותרים מן הבחינה החברתית; בין האדם לזולתו נופלות המחיצות לכדי אחדות נפשות ורעות.

19 משנה תורה, הלכות שבת, פ"ל הי"ד. וראו: 'מצוות עונה', ויקרא את שמם אדם: זוגיות ומשפחה ממבט יהודי חדש (ערך ד' מאור), אפרתה תשס"ה, עמ' 193–233.

20 על פי שמות י"ט, יב.

21 ספר המידות, הכנסת אורחים, ד. על הכנסת האורחים ראו: פניך אבקש, עמ' 53.

22 תענית כז ע"ב.

23 שבת כה ע"ב.

האם נוכל לזהות תכונות אלו בנר חנוכה? מחד, זהו נר 'איש וביתו': וככה הוא נעוץ בביתיות, ואולם מאידך, 'אין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד'.²⁵ כלומר, זהו אור, אור נה, המנכיח פער בינו לבין האדם המדליק אותו. לאדם אין רשות להשתמש בו ולהצטרך לאורו, אלא עליו לשמור מרחק ממנו. לא זו אף זו, הנר הזה ממוקם 'על פתח הבית מבחוץ'²⁶ והרי 'לְפֶתַח חֲטָאת רִבִּץ' (בראשית ד', ז). הנר איננו שייך רק לבית ולביתיות אלא גם למרחב אחר, חשוך, שמחוץ לגבולות המוכרים והנודעים – המרחב הדמוני. לזאת נוסף כי זהו נר ששורשו במלחמה – מלחמת המכבים – ולא בשלום של השבת. כללו של דבר, נר חנוכה נושא בחובו את שני הפנים: את פני הקרבן ואת פני המנורה; כיליון הנפש וארוס החיים; החוץ והבית, האחרות והכנסת האורחים.

הכנסת האורחים

לאמתו של עניין, עולות לפנינו שתי בחינות בהכנסת האורחים. זו של שבת, שבה האדם פותח את דלתות ביתו המואר, וזו של חנוכה, הבאה מצד הגבורות, ובה האדם חורג מעצמו אל עבר האחר הנמצא מעבר לפתח, וכאחר הוא מכניסו אל הבית.²⁷ וכך מנסח זאת רבי יצחק אייזיק הלוי מהומיל, תלמידו של אדמו"ר הזקן, בדרשותיו על חנוכה: השבת היא 'דוקא אדם לעצמו בביתו עם בני ביתו הנשמעים לרצונו, מה שאין כן חוץ לביתו [בחנוכה], יש שם רשות זולתו ואינו שליט כרצונו.

24 שם כא ע"ב.

25 מסכת סופרים, פ"כ מ"ו.

26 שבת שם.

27 נוכל לעמוד על עניינה של הכנסת האורחים בחנוכה מסיפורו של רבי נחמן 'מעשה מאורח', המתרחש בזמן הדלקת נרות חנוכה. הציור של הכנסת האורחים שרבי נחמן מצייר בסיפור זה איננו שבתי כלל ועיקר, אלא מלא בפחד ויראה מפני האחרות של הלא נודע שנביא עמו האורח. ראו עמ' 125-135.

על כן צריך להיות שם הנהגה אחרת כידוע²⁸ – זו ההנהגה של חנוכה. הכנסת האורחים השבתית הנה תולדה של ה'היות אצל עצמו', הסולידריות של האדם עם עצמו ושל בני הבית זה עם זה. מצב שכזה הרי הוא מוכשר לחשוף את המוכר שבאדם ושבין אדם לאדם, ומכאן הכנסת האורחים: הזולת מוזמן לתוך הבית בעקבות הרעות והקרבה שתימצא, ואולי כבר נמצאת, בינו ובין בני הבית. הוא מוזמן להיות כאחד מבני הבית וליטול את חלקו כבן הבית המואר באור נרות השבת ומלאכי השלום. בסופו של חשבון, הקבלה ההדדית כאן נובעת מן הצד המשותף שבין האנשים והיא גם חושפת את המשותף, את הנשמה, שהיא הכוונה הטובה שבאדם, שלה כל אחד מבני ובנות הבית שייך.

הכנסת האורחים שהיא בבחינת נרות חנוכה היא כבר משהו אחר לגמרי, היא מצריכה מסירות נפש והיא מעוררת את היראה ולא את ההרמוניה השבתית. זו הכנסת אורחים המחייבת את האדם להתגברות עצמית על ה'אני' שלו; מעין תנועה נחרצת, הכרעה, מהפך שהוא עושה ביחס לאחה, המתגבר על אחרותו של האחה.²⁹ זו תנועה של כיליון על ידי התגברות עצמית ונתינת אמון בזולת על אף אחרותו; הכנסת אורחים שאיננה נוטלת מן הזולת את החופש שלו, ולפיכך איננה מציפה את הסולידריות והקרבה שבין האנשים אלא דווקא את האחרות – ולפעמים זו אחרות תהומית – שבין האורח למארח. מוענקת כאן האפשרות לזרות לפלוש אל הביתי, ולפיכך יש בהכנסת אורחים זו איבוד של הביתיות, היות שהמציאות הביתית מאבדת את המוכרות היומיומית שלה. זהו המצב של נרות דולקים ומאירים – לכאורה חמימים וביתיים – אך אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לדאותם בלבד – הם מזירים את עצמם מעם האדם המדליק.

הכנסת האורחים של חנוכה איננה מתרחשת בבית המואר, אלא על פתח הבית מבחוץ. כשם שהקרבת הוא מושג גבול בין היש של הדברים

28 חנה אריאל, אשדוד תשנ"ח, בראשית, נז ע"ב.

29 ראו: 'שמחה, סולידריות ואחוה', בצל האמונה, עמ' 107-111.

לאיון שלהם, כך נרות חנוכה ניצבים על הגבול שבין הביתיות של הבית – שיש לו חוקים, הגדרות והבחנות משלו – לאי הביתיות הרובצת על הפתח. משמע, הכנסת האורחים שבחנוכה איננה כופה על המתארח את חוקי המשחק של הבית, ולפיכך היא דורשת מהאדם המארח אותה התגברות עצמית שתאפשר לאורח את החופש להיות, בלא לדעת את ההשפעות שיהיו לחופש זה ובלא לכבול אותו לאור של נרות הבית.

אם כן, נר חנוכה משמש בערבוביה. כנר – מרכזו הבית, אך כקרבת הוא נטול ביתיות, או למצער בעל ביתיות מעורערת. זהו הנר שמלמדים עליו שהוא נר גלותי, נר של בית שבור. דווקא נר שכזה מזמן את היכולת להכנסת האורחים המופלאה של חנוכה ופותח פתח למצב לא נורמלי שיכול לאפשר חיבורים שלא היו אפשריים לפניו. חנוכה יכול להאיר בנו את הזמן שבו מושגים כמו בית וביתיות לא יכריחו את ההדרה של האחרות אלא יוכלו להכילה מבלי לטשטשה.

הערות הרחבה

א המעשה בו המטפורה של הנר כנשמת אדם מבוטאת בצורה מובהקת, הוא בהדלקת נר זיכרון. זהו מנהג קדום שמוזכר עוד במשנה (ברכות פ"ח מ"ו). בנר הדולק, האדם כביכול מקים לתחייה בזיכרונו את אותו נפטר שהלך לעולמו, נשמתו מאירה בנר. הנר, עקב הדמיון שלו לנשמה, מהווה מדיום שבו יכולה להתלבש נשמת הנפטר.

ב הארוס שאנו מוצאים בהתבוננות באור הנר, שהוא אותו הארוס של נשמת האדם, הנו תוצאה של כפילות זו של אור וכיליון. ארוס זה מתגלגל בנוסטלגיה שאנו מוצאים בשירי חנוכה השונים: 'נר לי דקיק' / בחנכה נרי אדליק / בחנכה נרי יאיר / בחנכה שירי אשיר' (ל' קיפניס, 'נר לי'). הדקיקות איננה אלא קיומו הזעיר והגלמודי של הנר-הנשמה, אותו נר נוֹגֵה העומד בחוץ באימת החושך הגדול. הבדידות, השקט והמונוטוניות של שלהבתו הדולקת יוצרות אשליה של זמן-נצח, כאילו יימשך הדבר לעד, והנר והנשמה לא יכלו לעולם. מבחינה זו הארוס של הנר הדק גדול מזה של האור האיתן והעז של הלפיד. לא באנו חושך לגרש' אלא 'נר לי דקיק'.

ג נראה לי, כי הפער שאנו מוצאים בתנ"ך בין הקדוש כאחר הנומינוזי ובין הקדוש כשלום ותענוג הוא השורש של הוויכוח שיש לי מפעם לפעם עם אילו מתלמידי לגבי

סעודת ליל שבת. הללו נוהגים לאכול סעודה חלבית, ובכך הם נמנעים מאכילת מאכלים
מכבידים ומעייפים. אני טוען לעומתם כי זו פגיעה בעונג השבת ובקדושתה. כתגובה
לכך הם אומרים כי לכל אחד העונג שלו - וטענתם אכן צודקת. ובכל זאת, אני עונה להם
שהעובדה שהם מעדיפים את החלבי על פני הבשרי, את הדל על פני השמן, היא חיסרון
ביהדות שלהם.